

LIBRIS

We know
books

REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT EUROPEAN

ROMANIAN REVIEW OF EUROPEAN LAW

1/2021



Wolters Kluwer
Romania

DOCTRINĂ

11 Koen LENAERTS

Autonomia dreptului Uniunii Europene

22 Maciej SZPUNAR

Teritorialitatea dreptului Uniunii în epoca globalizării

37 Wouter WILS

Publicarea deciziilor antitrust ale Comisiei Europene

64 Gina ORGA-DUMITRIU

Limitarea de către instanța națională a efectelor în timp ale constatării nulității clauzelor prag sau despre calul troian ce nu a pășit în cetate: *Gutiérrez Naranjo*

87 Ruxandra SAVA

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene: efect direct orizontal, aplicare extrateritorială și o aplicare surprinzătoare în cauza *Privacy International*

JURISPRUDENȚA INSTANȚELOR UNIUNII EUROPENE

99 CJ, Marea Cameră, hotărârea din 26 iulie 2017, cauza C-646/16, *Jafari*, EU:C:2017:586

103 CJ, Camera a doua, hotărârea din 26 iulie 2017, cauza C-225/16, *Ouhrami*, EU:C:2017:590

106 CJ, Camera a doua, hotărârea din 26 iulie 2017, cauza C-348/16, *Sacko*, EU:C:2017:591

109 CJ, Camera a patra, hotărârea din 26 iulie 2017, cauza C-696/15 P, *Republica Cehă/Comisia Europeană*, EU:C:2017:595

112 CJ, Marea Cameră, hotărârea din 6 septembrie 2017, cauzele conexe C-643/15 și C-647/15, *Republica Slovacă și Ungaria/Consiliul Uniunii Europene*, EU:C:2017:631

119 CJ, Camera a șaptea, ordonanța din 7 septembrie 2017, cauzele conexe C-177/17 și C-178/17, *Demarchi Gino și Garavaldi*, EU:C:2017:656

121 CJ, Marea Cameră, hotărârea din 12 septembrie 2017, cauza C-589/15 P, *Anagnostakis/Comisia Europeană*, EU:C:2017:663

125 CJ, Camera a treia, hotărârea din 13 septembrie 2017, cauza C-60/16, *Khair Amayry*, EU:C:2017:675

129 CJ, Camera a patra, hotărârea din 14 septembrie 2017, cauza C-18/16, *K.*, EU:C:2017:680

132 CJ, Camera întâi, hotărârea din 14 septembrie 2017, cauza C-184/16, *Petrea*, EU:C:2017:684

135 CJ, Camera întâi, hotărârea din 20 septembrie 2017, cauza C-183/16 P, *Tilly-Sabco/Comisia Europeană*, EU:C:2017:704

DOCTRINE

- 11 Koen LENAERTS**
L'autonomie de droit de l'Union européenne
- 22 Maciej SZPUNAR**
La territorialité du droit de l'Union à l'époque de la mondialisation
- 37 Wouter WILS**
Publication des décisions antitrust de la Commission européenne
- 64 Gina ORGA-DUMITRIU**
Limitation par le juge national des effets dans le temps de la constatation de la nullité des clauses plancher ou du cheval de Troie qui n'est pas entré dans la forteresse: *Gutiérrez Naranjo*
- 87 Ruxandra SAVA**
La Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne: effet direct horizontal, application extraterritoriale et un emploi insolite dans l'affaire *Privacy International*

JURISPRUDENCE DES JURISDICTIONS DE L'UNION EUROPEENNE

- 99** CJ, grand chambre, arrêt du 26 juillet 2017, affaire C-646/16, *Jafari*, EU:C:2017:586
- 103** CJ, deuxième chambre, arrêt du 26 juillet 2017, affaire C-225/16, *Ouhrami*, EU:C:2017:590
- 106** CJ, deuxième chambre, arrêt du 26 juillet 2017, affaire C-348/16, *Sacko*, EU:C:2017:591
- 109** CJ, quatrième chambre, arrêt du 26 juillet 2017, affaire C-696/15 P, *République Tchèque contre Commission européenne*, EU:C:2017:595
- 112** CJ, grande chambre, arrêt du 6 septembre 2017, affaires jointes C-643/15 et C-647/15, *République slovaque et Hongrie contre Conseil de l'Union européenne*, EU:C:2017:631
- 119** CJ, septième chambre, ordonnance du 7 septembre 2017, affaires jointes C-177/17 et C-178/17, *Demarchi Gino et Garavaldi*, EU:C:2017:656
- 121** CJ, grande chambre, arrêt du 12 septembre 2017, affaire C-589/15 P, *Anagnostakis contre Commission européenne*, EU:C:2017:663
- 125** CJ, troisième chambre, arrêt du 13 septembre 2017, affaire C-60/16, *Khair Amayry*, EU:C:2017:675
- 129** CJ, quatrième chambre, arrêt du 14 septembre 2017, affaire C-18/16, *K.*, EU:C:2017:680
- 132** CJ, première chambre, arrêt du 14 septembre 2017, affaire C-184/16, *Petrea*, EU:C:2017:684
- 135** CJ, première chambre, arrêt du 20 septembre 2017, affaire C-183/16 P, *Tilly-Sabco contre Commission européenne*, EU:C:2017:704

DOCTRINE

- 11 Koen LENAERTS**
The autonomy of European Union Law
- 22 Maciej SZPUNAR**
Territoriality of Union Law in the era of globalisation
- 37 Wouter WILS**
Publication of Antitrust Decisions of the European Commission
- 64 Gina ORGA-DUMITRIU**
Limitation by the national court of the temporal effects of finding of nullity of the floor clauses or on the Trojan Horse that did not enter the fortress: *Gutiérrez Naranjo*
- 87 Ruxandra SAVA**
The Charter of Fundamental Rights of the European Union: horizontal direct effect, extraterritorial application and a surprising application in Case *Privacy International*

CASE-LAW OF THE EU COURTS

- 99** ECJ, Grand Chamber, Judgment of 26 July 2017, Case C-646/16, *Jafari*, EU:C:2017:586
- 103** ECJ, Second Chamber, Judgment of 26 July 2017, Case C-225/16, *Ouhrami*, EU:C:2017:590
- 106** ECJ, Second Chamber, Judgment of 26 July 2017, Case C-348/16, *Sacko*, EU:C:2017:591
- 109** ECJ, Fourth Chamber, Judgment of 26 July 2017, Case C-696/15 P, *Czech Republic v European Commission*, EU:C:2017:595
- 112** ECJ, Grand Chamber, Judgment of 6 September 2017, Joined Cases C-643/15 and C-647/15, *Slovak Republic and Hungary v Council of the European Union*, EU:C:2017:631
- 119** ECJ, Seventh Chamber, Order of 7 September 2017, Joined Cases C-177/17 and C-178/17, *Demarchi Gino and Garavaldi*, EU:C:2017:656
- 121** ECJ, Grand Chamber, Judgment of 12 September 2017, Case C-589/15 P, *Anagnostakis v European Commission*, EU:C:2017:663
- 125** ECJ, Third Chamber, Judgment of 13 September 2017, Case C-60/16, *Khair Amayry*, EU:C:2017:675
- 129** ECJ, Fourth Chamber, Judgment of 14 September 2017, Case C-18/16, *K.*, EU:C:2017:680
- 132** ECJ, First Chamber, Judgment of 14 September 2017, Case C-184/16, *Petrea*, EU:C:2017:684
- 135** ECJ, First Chamber, Judgment of 20 September 2017, Case C-183/16 P, *Tilly-Sabco v European Commission*, EU:C:2017:704

Koen LENAERTS**

ABSTRACT

The autonomy of EU law is governed by two different, albeit intertwined, dynamics. Negatively, autonomy seeks to define what EU law is not, i.e. it is not ordinary international law. Positively, autonomy seeks to define what EU law is, i.e. an autonomous legal order that has the capacity to operate as a self-sufficient system of norms. That said, it is submitted that the concept of autonomy of EU law in no way conveys the message that the EU and its law are euro-centric and that the Court of Justice of the European Union seeks to insulate EU law from external influences by building legal walls that prevent the migration of ideas. On the contrary, the autonomy of EU law enables the Court of Justice to strike the right balance between the need to preserve the values that we Europeans cherish and wish to preserve for future generations and the '*esprit d'ouverture*' that inspired the authors of the Treaties when learning vital lessons from the past and more particularly from the ravages of World War II. Accordingly, the autonomy of EU law has, as part of its very DNA, the idea of engaging in a balancing exercise that allows the EU to find its own constitutional space whilst interacting with the Member States and the wider world.

Keywords: *autonomy of EU law, ordinary international law, autonomous, self-sufficient and coherent system of norms, balancing exercise*

REZUMAT

Autonomia dreptului UE este guvernată de două forțe diferite, deși întrepătrunse. În sens negativ, autonomia vizează definirea a ceea ce nu este dreptul UE, și anume nu este un drept internațional obișnuit. În sens pozitiv, autonomia urmărește să definească ceea ce este dreptul UE, și anume o ordine juridică autonomă care are capacitatea de a acționa ca sistem autonom de norme. Cu toate acestea, se susține că noțiunea de autonomie a dreptului UE nu transmite în niciun fel mesajul că UE și dreptul său sunt eurocentrice și că, prin construirea de bariere de ordin juridic,

* Articolul, purtând titlul „The autonomy of European Union Law” a fost publicat în I Post di Aisdue, I (2019), Sezione „Convegni annuali e interinali Aisdue” n. 1, 28 ottobre 2018 (putând fi consultat pe pagina „Associazione Italiana Studiosi di Diritto dell’Unione Europea”, AISDUE, la <https://www.aisdue.eu>), și se republică în R.R.D.E. cu acordul autorului său, căruia colegiul de redacție al R.R.D.E. îi mulțumește. [Traducere de C.M. Banu.]

** Președintele Curții de Justiție a Uniunii Europene și profesor de dreptul Uniunii Europene, Universitatea Leuven. Toate opiniile exprimate aici aparțin autorului. Acest articol se întemeiază în mare măsură pe discursul rostit cu ocazia primei conferințe anuale a „Associazione italiana degli studiosi di diritto dell’Unione europea” (AISDUE), Roma, 27 octombrie 2018.

menite să împiedice migrația ideilor, Curtea de Justiție a Uniunii Europene vizează izolarea dreptului UE de influențe externe. Din contră, autonomia dreptului UE permite Curții de Justiție să atingă echilibrul corect între necesitatea de a conserva valorile pe care noi, europenii, le prețuim și dorim să le păstrăm pentru viitoarele generații și acel „*esprit d'ouverture*”, ce a inspirat autorii tratatelor, atunci când au învățat lecții vitale din trecut, mai precis din ravagiile celui de al Doilea Război Mondial. În consecință, autonomia dreptului UE are, ca parte a ADN-ului său, ideea găsirii unui echilibru care să permită UE să își afle propriul spațiu constituțional, interacționând cu statele membre și cu lumea.

Cuvinte-cheie: autonomia dreptului UE, drept internațional obișnuit, autonomie, sistem autonom și coerent de norme, punere în balanță

1. Introducere

Autonomia dreptului UE este un subiect care a atras atenția teoreticienilor odată cu pronunțarea Avizului 2/13^[1] de Curtea de Justiție a Uniunii Europene („Curtea de Justiție” sau „Curtea”). Nu este poate surprinzător, dat fiind că acel aviz cuprinde probabil cea mai detaliată și cuprinzătoare analiză a autonomiei dreptului UE^[2].

Examinând noțiunea de autonomie a dreptului UE, ar trebui început totuși cu reexaminarea locurilor clasice. După cum este binecunoscut, „constituționalizarea” proiectului integrării UE a pornit acum cincizeci de ani, atunci când Curtea de Justiție a pronunțat hotărârea inovatoare în *van Gend en Loos*^[3]. În probabil cel mai cunoscut loc scris vreodată de Curte, aceasta a reținut că „[Uniunea Europeană] constituie o nouă ordine juridică de drept internațional, în favoarea căreia statele și-au limitat drepturile suverane, chiar dacă într-un număr limitat de domenii, și ale cărei subiecte sunt nu numai statele membre, ci și resortisanții acestora”^[4].

Contrar poziției în legătură cu acordurile internaționale în general, Curtea de Justiție a reținut că nu revine constituțiilor statelor membre să stabilească dacă o dispoziție a tratatului UE poate produce un efect direct, în măsura în care această constatare trebuie aflată în „spiritul, structura și textul” însuși tratatului UE. Aspectele referitoare la caracterul normativ al dreptului UE trebuie soluționate în lumina tratatelor însele.

^[1] Avizul 2/13 (Aderarea Uniunii Europene la CEDO) din 18 decembrie 2014, EU:C:2014:2454.

^[2] A se vedea, de exemplu, D. Kochenov, *EU Law without the Rule of Law: Is the Veneration of Autonomy Worth It?*, în *Yearbook of European Law*, vol. 34, 2015, p. 74; E. Spaventa, *A Very Fearful Court? The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13*, în *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 22, 2015, p. 35; P. Eeckhout, *Opinion 2/13 on EU Accession to the ECHR and Judicial Dialogue – Autonomy or Autarky?*, în *Fordham International Law Journal*, vol. 38, 2015, p. 955, și S. Peers, *The EU's Accession to the ECHR: The Dream Becomes a Nightmare*, în *German Law Journal*, vol. 16, 2015, p. 213. A se vedea și D. Halberstam, *“It's the Autonomy, Stupid!” A Modest Defence of Opinion 2/13 on EU Accession to the ECHR, and the Way Forward*, în *German Law Journal*, vol. 16, 2015, p. 105; F. Picod, *La Cour de justice a dit non à l'adhésion de l'Union européenne à la Convention EDH. – Le mieux est l'ennemi du bien, selon les sages du plateau du Kirchberg*, *Semaine Juridique Edition Générale*, 2015, p. 230; J. Malenovsky, *Comment tirer parti de l'avis 2/13 de la Cour de l'Union européenne sur l'adhésion à la Convention européenne des droits de l'homme*, în *Revue générale de droit international public*, 2015, p. 705.

^[3] Hotărârea din 5 februarie 1963, *van Gend & Loos*, 26/62, EU:C:1963:1. A se vedea A. Tizzano, J. Kokott și S. Prechal (ed.), *50th Anniversary of the Judgment in van Gend en Loos* (Oficiul pentru Publicații al UE, Luxemburg, 2013).

^[4] Hotărârea *van Gend & Loos*, cit. *supra*, n. 3.

Din *van Gend en Loos* reiese că autonomia dreptului UE este guvernată de două forțe diferite, deși întrepătrunse. În sens negativ, autonomia vizează să definească ceea ce nu este dreptul UE, altfel spus el nu este un drept internațional obișnuit. În sens pozitiv, autonomia vizează să definească ceea ce este dreptul UE, și anume el este o ordine juridică autonomă care are capacitatea să acționeze ca un sistem autosuficient de norme. Contribuția de față va avea ca obiect explorarea acestor două forțe ale autonomiei^[5]. În acest scop, ea are două părți, fiecare tratând una dintre aceste două forțe. În încheiere, o concluzie succintă susține că noțiunea de autonomie a dreptului UE nu transmite în vreun fel mesajul că UE și dreptul său sunt eurocentrice și că, prin construirea unor bariere de ordin juridic, menite să împiedice migrația ideilor, Curtea de Justiție urmărește să izoleze dreptul UE de influențele externe.

2. Ce nu este dreptul UE: el nu este un drept internațional obișnuit

Autonomia dreptului UE poate fi definită într-o manieră negativă: dreptul UE nu este un drept internațional obișnuit. În mod tradițional, dreptul internațional a operat pornind de la premisa că acțiunile inițiate de o parte contractantă împotriva unei alte părți contractante sunt suficiente pentru garantarea respectării unui tratat internațional.

În *van Gend en Loos*, Curtea de Justiție a respins totuși această premisă. Ea a explicat că, dacă protecția jurisdicțională a drepturilor UE ar fi limitată la acțiunile introduse de Comisia Europeană sau de un stat membru, acea limitare „ar înlătura orice protecție jurisdicțională directă a drepturilor individuale ale resortisanților” statelor membre. În consecință, protecția jurisdicțională a drepturilor UE se întemeiază pe un sistem al „vigilenței duble”: pe lângă supravegherea exercitată de Comisia Europeană și de statele membre, particularii au dreptul să invoce drepturile lor UE în instanțele naționale^[6].

Van Gend en Loos a stabilit autonomia ordinii juridice a UE în raport cu dreptul internațional. În următorii ani, Curtea de Justiție a continuat să se distanțeze de dreptul internațional. De exemplu, în timp ce, în *van Gend en Loos*, ea a scris că „[Uniunea] constituie o nouă ordine juridică de *drept internațional*”^[7], în hotărâri ulterioare, expresia „drept internațional” a fost abandonată de Curte.

De exemplu, în *Comisia/Luxemburg*^[8], pronunțată un an și jumătate mai târziu, Curtea de Justiție a refuzat să aplice, în contextul acțiunii în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, principiul dreptului internațional potrivit căruia „o parte, prejudiciată prin faptul că o altă parte nu și-a îndeplinit obligațiile, [poate] refuza să își execute propriile obligații” (așa-numita „*exceptio non adimpleti contractus*”). „[T]ratatul nu se limitează să creeze obligații reciproce între diferitele persoane fizice și juridice cărora li se aplică”, a scris Curtea, „ci stabilește o *ordine juridică nouă* care reglementează puterile, drepturile și obligațiile respectivelor persoane, precum și procedurile necesare pentru constatarea și sancționarea oricărei eventuale încălcări”^[9].

[5] K. Lenaerts și J.A. Gutierrez-Fons, *The European Union: A Constitutional Perspective*, în R. Schütze și T. Tridimas (ed.), *Oxford Principles of European Union Law – Volume I: The European Union Legal Order* (OUP, Oxford, 2018), pp. 103-141.

[6] Hotărârea *van Gend & Loos*, cit. *supra*, n. 3.

[7] *Ibidem* (s.n.).

[8] Hotărârea din 13 noiembrie 1964, *Comisia/Luxemburg și Belgia*, 90/63 și 91/63, EU:C:1964:80, ECR 1964, p. 631.

[9] *Ibidem* (s.n.).